

KAMUSAL ALANDA HEYKEL SANATI ve TARİHİ KÖKLERİ

Devriş ERGÜN¹

Özet

Heykel, kendine ait malzeme, metot ve tekniğiyle, bağımsız bir sanat disiplini olarak halen şimdiki temsil eden önemli bir ifade aracıdır. İnsanlık tarihiyle eş zamanlı olarak başlayan heykel çalışmaları; geriye dönük yaşamın ipuçlarını elde etmek açısından ayrıca bir belge niteliği taşır. İlkel dönemde toplumun izdüşümünü yansıtan çalışmalar, tarım toplumlarında iktidarların gücünü temsil eder. Heykel sanatının anıtsallık kavramında yüksek seviyeye çıkardığı duygu alışverişi, anlatım kuvveti ve plastik etki biçimi her dönem otoritenin göz diktiği bir alan olmuştur. Ancak Rönesans ve Aydınlanma dönemiyle sanata bakış büyük ölçüde değişti, köklü bir kırılmanın ardından, sanat yapma biçimi ve sanat anlayışı özgürleşti, kendiliğinden üslup ve özgün çalışmalar süreci başladı. Bundan böyle sanat; insana dair özel etkinlik alanı olarak, kamusal bir statü çerçevesinde “bellek biriktirme” sanatı olarak kabul edilir ve kendi iç çelişkisinde, sürekli kendini aşmaya çalışan bir süreci yönetmeye başlar. Kapitalizm karşıtı çelişkide kendini var eden Modernizmle birlikte değişim ve dönüşüm daha kurumsal ve daha kırılğan bir karakter çizer ve böylece avangard çalışmalar dönemi başlar, sanatın içeriği kavramsallaşır, doğa ve insana ait çelişkiler, bir nedensellik sorgusunda ele alınıp cisimleşirken soyut imgeye dayalı uç örnekler ortaya çıkar. Sanat eseri: gereksiz, aykırı, kışkırtan veya tahrik eden, sınıf temelli bir kavramı veya bir imgeyi ya da sipariş edilen bir konuyu; kendini ifade etme tarzı açısından sanat rejiminin kompartımanların da bir tasarım veya yaratma eylemi olarak kamuoyu ile paylaşılan bir nesneye dönüşür. Sanatın kendi içinden kendine yaptığı komplo ve ölümü üzerinden; tartışmaların dikey ve yatay olarak çeşitlendiği ve giderek halkaların büyüyüp genişleyerek sanatın dışına taşıdığı bir şimdiki konuşmanın; sanat rejimi açısından kamusalılık kavramında tespit edilmesi makalenin asıl amacını teşkil eder.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Heykel, Anıtsallık

THE ART of SCULPTURE and ITS HISTORICAL ROOTS IN THE PUBLIC AREA

Abstract

Sculpture, with its own materials, methods and techniques, is an important means of expression that still represents the present as an independent art discipline sculpture studies that started simultaneously with the history of humanity; It also serves as a document in terms of obtaining the clues of retrospective life. The works reflecting the projection of the society in the primitive period represent the power of the rulers in the agricultural societies. The exchange of emotions, the power of expression and the plastic effect that the art of sculpture has brought to a high level in the concept of monumentality has always been an area that the authority covets However, with the Renaissance and Enlightenment periods, the view on art changed to a great extent, after a radical break, the way of making art and the understanding of art became free, and the process of spontaneous style and original works began. Henceforth, artist accepted as the art of “accumulating memory” within the framework of a public status, as a special area of activity for human beings, and begins to manage a process that is constantly trying to surpass itself in its inner contradiction change and transformation became more institutionalized and more fragile with

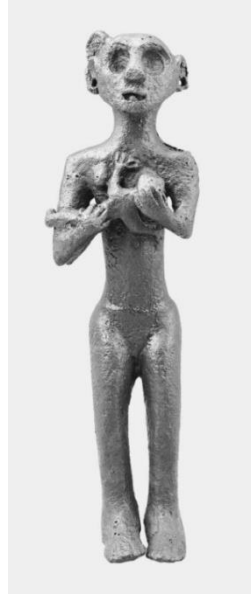
¹ Doç., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Bodrum Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü, Muğla Türkiye
dervisergun@yahoo.com, ORCID NO. 0000 0002-1965-0471

Modernism, which came into existence in the anti-capitalist contradiction and thus begins the period of avant-garde studies; the content of art is conceptualized; while the contradictions of nature and humans are handled and embodied in a causality inquiry, extreme examples based on abstract images emerge. The artwork turns into an object shared with the public as an act of design and creation in the compartments of the art regime; in terms of its way of expressing an unnecessary, contradictory, provocative or agitating, a class-based concept or an image or a commissioned subject: itself. Through the self-conspiracy and death of art; the main purpose of the article is to determine the talk about a present in which the debates diversify vertically and horizontally, and gradually the circles grow and expand and go beyond art within the concept of publicity in terms of art regime.

Keywords: Publicity, Public Sculpture, Monumentality

1-GİRİŞ, İLK UYGARLIKLARIN HEYKEL ANLAYIŞLARI

Mağara yaşamından tarım toplumuna geçen insan için heykel, doğa ile yaşam arasında bağı sağlayan bütünleyici bir varlık olarak karşımıza çıkar. Bu insanlar doğanın içkin duyulanıma bir anlam ve mana katmak için figürin ya da heykel tasvirleri ürettiler. Aynı zamanda bu objeler inanç duygusunu da karşılayan nesnelere ve fazla değişikliğe uğramadan uzun yıllar aynı form bütünlüğünü korudular. Kült yaşamın tesirinde sosyal bir çevreyi konu alan uygulamalar, toplumsal bir sözleşmeyi yerine getiren bir belge aynı zamanda bir yasa niteliğindedir. Biraradallığın üretim ürünü olan heykellerde işlenen konular; gücün sembolik değeri, yol gösterici kutsal olanın varlığı, günlük hayata dair yaşam koşulları gibi heyecanlar, korkular, kaygılar veya öfkelerdir. Yaşamın her alanı sanki kayıt altına alınmak istenir; iş kolları, meslek veya uğraş alanları heykel, figür, sembol gibi nesnelere tasvir edilir bu yetmez desen, taslak, bezeme, şekil, sembol, gibi diğer ifade araçlarıyla anlatım daha da genişletilir. İdol ve tanrıça heykelleri insanın doğa ile kurduğu bağı ilk yaratıcı eylemleridir, aynı metafizik duygu modern insanın yaratma eyleminde olduğu gibi. İnsana ait her eylem heykel olarak tasvir edilir, tarla süren çiftçi, berberin saç kesimi, ekmek yapan kadınlar, çocuğunu emziren anneler vb gibi tüm yaşantı heykelin konusudur. Resim1: (Akurgal,2014,s.34) Heykelin kuruluş tekniği, modelin doğasına etüt olarak yaklaşmaktan öte bir nesneyi betimleme arzusu içinde oluşturulur, bütünü tamamlayan anatomik detaylar sembolik olarak figürü tamamlar.

Resim1- Çocuğunu emziren kadın.
Tunç. 21,5 cm..Horoztepe, Hatti sanatı, MÖ. 2100-2000.

Hayatın olağan akışını resmeden üç boyutlu nesnelere kompozisyon bütünlüğü açısından hatıra resmi çektiren bir kişinin anlık duruş pozisyonu gibidir. Akan zamanı donduran heykellerin yarı soyut tasvirleri naif, kaba, stilize edilmiş ve hatta ileri seviyede soyutlanmış bir üslup içindedir. Plastik karakter bütünlüğü şekil, işaret, sembol ve hatta damga diyeceğimiz anlamlı izlerle desteklenmiştir. Çalışmalarda sosyal yaşama ait durum tespitinin yapılması bariz bir şekilde öne çıkarken, estetik beklentinin asıl amacın içinde eriyen, tema odaklı ve hatta seyirlik bir objeden ziyade, kutsiyet algısı izlenimini doğurmaktadır. Asya, Latin Amerika yerlileri Afrika ve diğer göçer kültürlerin sanat eserlerinde görülen stilize karakterin ötesinde geometrik soyutlamalara dayalı kesinlik arz eden üslup zenginliği, günümüzü hala heyecanlandırmaktadır.

Kamu düzeni çerçevesinde idareyi kendi kutsiyetinde toplayan tanrı Kibele, toplumun üzerinde hem fikir olduğu bir figürdür, üretim ilişkilerinin şekillenmesinde baş iradeci konumda bereketi temsil eder. Heykelin sağlam ve doğurgan bir duruş görüntüsü, anıtsallık kaygısıyla ele alınması gereken, önem ve kıymet derecesinin en yüksek seviyesini sergiler. Üç boyutlu çalışmaların dışında bezemeler, simgeler, semboller, şekiller, işaretler vb. tüm süslemeler bir arada yaşama kültürünü düzenleyen iletişim araçlarıdır. Topluluk sevinci, coşkuyu ve kederi birlikte yaşar. Her yaratılan şeyi ihtiyaç belirlediği gibi, zamanın içinden süzülüp gelen varlıklar o nedenle değerlidir, kutsaldır ve yeniden üretilirken aslına uygunluk hayati önem taşır. Aitlik duygusunu besleyen kutsal olan; toplulukları hem kendi içlerinde hem de doğa ve rakipleri karşısında daha rahat ve güvende hissetmelerini sağlar. İtaat ve inanç sistemine dayanan kurallar basit ve yaşamsaldır, ancak uygulamada tevazu gösterilmeyecek kadar katı ve acımasızdır. Mayalar bu alanda en katı topluluklar olarak gösterilir. Yaşamın gizemini, kudret ve gücünü temsil eden şeylerin cisimleşmiş heykelleri, toplumsal düzenin koruyucusu ve yol göstericisi olarak kıymetlidir ve bu var oluş ilk çağ toplumlarının tarihidir.

Meta olarak özel mülkiyet duygusu, “mal canın yongasıdır” düşüncesi, ortak yaşamın gündeminde yoktur ancak uzakta değildir. Devlet kavramı henüz bir seçenek olarak görülmesi de zorunlu biraradalık kendi içinden bir irade sistemini çıkaracaktır. Üretimde ortaya çıkan artı değer yasası yeni bir sınıflı toplum yaratacaktır. John Locke'nin “devletin varlığı bireylerin mülkiyet hakkını koruması esasına dayanır” tezi sınıflı toplum seçeneğinde gündeme gelecektir. Tarımda elde edilen ekonomik gelişmeler, daha geniş toplulukları biraraya gelmelerini zorlayan bir güç olarak, yeni bir sosyal çevre yaratmaya dünden daha isteklidir. Geline nokta da her ne kadar gelenek görenek açısından geçmişle bağın korunması sağlanıyor görülse de aslında “her şey eskisi gibi olmayacak” denilmektedir. Başta tekniğin gelişmesi, madenlerin işletilmesi, ticaretin genişlemesi, savaşlardan elde edilen ganimetler, iklim ve doğa şartlarının olumlu olumsuz etkileri toplumsal dokuyu yakından ilgilendirir. Köleci toplumun ortaya çıkmasına neden olan bu üretim artışı kendi idare şeklini ve ona bağlı kültür ve değerler sistemini de ortaya koyacaktır.

Heykel, kült toplumlarında görülenin aksine köleci toplum iktidarında sınıfsal bir karakter çizer, temsil yetkisi yönetici sınıfın eline geçmiştir. Ortak yaşam ritüeli, güç karşısında ekonomik artı değer yaratmak üzere bir araya getirilen köle ve yönetici sınıf arasında, itaat kültürü üzerine inşa edilir. İktidarın tanrısal gücü, mimari yapılara ve diğer sanat çalışmalarına anıtsallık olarak yansıtılır, bu kazanımlar yoğun emek gücün oluşturduğu artı değer sayesinde. Metafizik bir dünya algısıyla şekillenen köleci toplumların birbirine yakın ortak kaderleri yönetici sınıfın kaderine bağlıdır. Yönetici iktidarla tanrısallığın aynı şey olduğu fikri üzerine inşa edilen sanat çalışmaları, modelin doğasını dışlamayan, yarı soyut üslup içinde metafizik bir anlayışta ele alınır. İnsan ve hayvan heykellerinin en belirgin özellikleri soyutlamaya dayalı, minimal ve geometrik kesinlik arz eden anıtsallık kavramında biçimlenmiş olmalarıdır. Resim2:(Germain,2015,s.90) Sembol, şekil, bezeme ve işaretlerin plastik bir değer yaratma endişesinden ziyade, metafizik bir etkiyi tamamlamak için gerekli olanı, tanrısallık kavramında yükselmeyi amaç edinen bir ideali resmeder.

Resim2- Mısır sanatı,
Mikerinos Eski Krallık, 4. Sülale MÖ. 2500

Tanrıyla güç birliği içinde olan iktidarların, temsil ettiği tebaa arasında geçen süreci konu alan sanat çalışmaları, üslup ve estetik açıdan hayatın organik yanını değil, soyut bir dünyanın algısını bizlere sunar. Wilhelm Worringer'in Soyutlama ve Özdeşleşim konulu doktora çalışmasında vurguladığı gibi; Mısır ve eski Yunan kültürü arasındaki farkı inorganik ve organik sanat olarak tanımlar. Mısırdaki bir bezemeye konu olan bitki motifi soyuttur, aksine eski Yunan'da ise seçilen bitki gerçektir ve doğada bir karşılığı vardır. O nedenle ki Mısır heykel sanatı, metafizik bir algılamayı ön plana çıkaran soyutlamalar üzerine kurulurken, çok tanrılı bir inanca sahip ve kendi yönetim idaresini seçen, yasayla yönetilen eski Yunan kültürü ise, modelin doğasını öne çıkartan klasik bir sanat anlayışında çalışmalar üretir. Sonuçta Mısır sanatında kutsiyeti içinde barındıran anatomik yorumlamalarda sanki tanrının cisimleşmiş organik kütlesi anlatılır, ancak eski Yunan heykellerinde ise tanrı yeryüzüne inmeye başlar ve bir insan bedeninde modelin en mükemmel cisimleşmiş halini yansıtır. Resim3:(Germain,2015,s.86)

Resim3- Yunan sanatı,
Myron disk atan heykel İÖ. 460-450

2- KAMUSALLIK KAVRAMININ KÖKENLERİ

Hegel, heykelin bu iki farklı oluş biçimine farklı eleştiri getirir; Mısır ve Mezopotamya başta olmak üzere diğer ilk çağ eserlerini sanat olarak görmez, modelden uzaklaşmış uydurma işler olarak görür. Onun için gerçek sanat klasik Yunan heykel sanatıdır; modelin yaratıcı edimdeki karşılığı insan bedeninin cisimleşen varlığı ideal olanı temsil eder. Kant aksini düşünür; töz kavramında vurguladığı, yaratıcı edimdeki asıl amacın modele ait içteki özün anatomik olarak kavranıp ortaya çıkartılmasıdır bu da ancak soyutlamada geçerlilik kazanır. Modelde görülen fazlalıkların atılması ancak bilinçle elde edilen bir eylem olduğu ve bu sayede öze ulaşılacağını ileri sürer. Yani soyutlama bilinçli bir eylemdir. Yunan heykelinde vurgulanan asıl etki biçimi, form anlatım dilinin soyuttan somut olana bir geçiştir. Tanrının insan bedeninde yeryüzüne inmesidir yüceltmeye çalışılan, yani tanrıda var olan gücün, mükemmellik olarak kusursuz bir şekilde model olan insanda idealleşmesidir.

Eski Yunan site devletlerin de toplumsal mutabakat arayışı, Mısır, Mezopotamya, Finike gibi büyük uygarlıkların ilişkilerinden istifade ederek gelişti. Erken Yunan sanatının ilk örnekleri Anadolu uygarlıklarıyla yakın bağ içindedir. Heykelde gerçekleşen realist yaklaşım tavrının sadece plastik bir üslup sorunu olmadığı, sosyal gelişmelerin olgunlaşmasıyla paralel giden ve o anki yaşam kesitiyle alakalı bir anlayış farkından kaynaklanır. Birbirini tamamlayan olgusal değerler; başta ekonomi, sanat, kültür, politika ve bilim dallarının günümüzü ilgilendiren kavram ve kuram açısından arkeolojik değer taşıdığı seviyeye gelmeleridir. Yasalarla yönetilen mecliste tartışılan kamusal düzen ve sosyal adaletin aranması, düşünce tarihi açısından bir arkaik saha örneğidir. Atina ve Roma başta olmak üzere diğer polis devletlerinde; günümüzde hala çözüm bekleyen kamusal hak, kamusal düzen, kamusal alan, kamuoyu gibi kavramların alt metinlerinin, belli belirsiz nedensellik kavramında bu dönemde tartışılmaya açılması insanlık tarihi açısından çok değerlidir. Varlık kavramını doğa ve insan çelişkisinin idrak edilen seviyeden, metafiziğin konusu olarak felsefede tartışılıyor olması ve ortaya atılan bazı tezlerin hala günümüz düşünce ikliminde geçerliliğini koruması gelinen seviyeyi gösterir. İleri sürülen düşünce ve kavramlar sadece felsefe tartışmalarını meşgul etmedi, kamusal kavramı etrafında biçimlenen öğretiyi ve yaşam biçimini, kamusal bir düzenin iç işleyiş yasalarına nasıl yansıtılacağını da tartıştı.

Toplumsal pratiği düzenleyen soyut dünya düşüncesi, yerini insanın kendisiyle yüzleşmesini başlatan tartışmalara bıraktı, burada gündeme alınan asıl temel mesele ortak yaşam sorunudur. Yani birarada yaşamakla elde edilmek istenen toplumsal hakların bir kamusal statüye kavuşma sorunudur, imtiyazlı sınıfın düşüncesi ise kendi iktidarındır. *Bu yönetim şeklinde üç kuvvet, halkın yasama gücüne, kralın yürütme ve yargı gücüne sahip olmasını sağlayacak şekilde düzenlenmişti. Atine halkı tek kişi yönetiminde üç gücün nasıl doğru bir şekilde dağıtılabileceğini tasavvur edememiş, bunu ancak çok kişili yönetim için tasavvur edebilmiş, bu tür yapıya da demokrasi adını vermişti.* (Montesquieu,202,s,214,215) Sokrates'in, iktidarın çıkarına yönelttiği toplumcu eleştirel düşünce, aslında kamuoyu adına bir kamusal hak arama davasıdır. Meclisi temsil eden imtiyazlı sınıftan toplum adına adaletin uygulanmasında ısrar etmesi başına büyük bir bela açmıştır, insanlık adına ise büyük bir kazanım sonun başlangıcı olmuştur. Platon'un öğrencisi Aristo aksine iktidarla arasında bir problem yaşamaz, sınıflı topluma bakışı açısı veya artı değer yasası gibi konularda devletten yanadır, kölelerin üretime katkıları olmalıdır görüşünü savunur. *Nüfusun beşte üçünü oluşturan köle varlığı, Antik Yunan polis devletinde özgürlük sorunu olarak değil, doğanın varlık yasasına tabi olan bir sonuç olarak görülür. Köleci toplumda iş gücü ön plandadır teknik veya zanaat küçümsenen konulardır, Aristo'cu fizik biliminde zanaatkar doğa düzeninde sadece ilk hareketi başlatır, aslına bakılırsa doğa düzenine karşı gelen kimsedir ve itibarı yoktur.* (Ergün,2020,s.2087) Hegel'de diyalektik açıdan köleyi doğa olarak kabul eder, köle öz bilinçten yoksun bir nesnedir. *Köle hala dolayimsız doğal hayvansal bir varlık olarak kaldığı halde, efendi savaş aracılığıyla şimdiden bir insan, dolayimli bir varlık olur.* (Bumin,2020,s.39) Hegel'e göre kölenin insan olarak belirlenmesi, Fransız devrimi ve Napoleon'un kurduğu devlet idaresinde uygulamalara konulan ayrıcalıklara bağlanır.

Toplumun idare şekli bir üst organ olarak "devlet" kavramında şekillenirken, işleyiş pratiği de "demokrasi" kavramı altında birey ve kamusal hak kavramları olarak belirlenir. İnsan-doğa-

iktidar arasında gidip gelen varlık sorunu farklı idare şekli adı altında devam ede gelse de asıl olan ortak yaşamın iç düzeninin nasıl bir sürece evrileceğidir. İnsanlık tarihi bunu Ortaçağ skolastik düşüncenin giderek yozlaşmış çürümesiyle Bertrand Russell’ın deyimiyle kendini içten patlatması ve ardından gelen Rönesans ve Aydınlanma hareketiyle sağladı. Toplumlarının kendi içinden çıkardıkları iktidar organı, Thomas Hobbes’e göre bu bir “zorunlu bir araya gelme” durumudur. Bu ortaklığın neticesinde; insanların zorla ya da dolaylı haklarını devrettiği devlet aygıtı ve onda vücut bulan kamu birliğinin sunmuş olduğu çözüm yöntemidir. J.J. Rousseau’a göre; “toplum sözleşmesi” olarak insan aklının iradesidir. *Öyle bir ortaklık şekli bulunsun ki, ortaklardan her birinin şahsını ve mal ve mülkünü müşterek kuvvetin olanca şiddetiyle korusun ve bu ortaklık sayesinde, her ortak, hem herkesle birleşsin, hem de yalnızca kendi kendisine itaat etsin ve yine eskisi kadar özgür olsun.* (Roussa,2014,s.41)Yönetim şekline bakılmaksızın toplumları bir arada tutan temel bileşenlerin; inanç temelinde veya kimlik üzerinden aidiyet duygusunda hatta çıkar birliğinde ya da esaret altında tutulan bir kuvvet bileşeninde olsun kendi anıtsal çalışmalarını üretebilmişlerdir.Resim4:

Resim4:Bernini, Azize Terasa, 1644-52

3- KAMUSAL ALANDA SANAT

Kamusallık kavramı, kamu, kamusal alan, kamuoyu, kamusal düzen, kamu hakkı gibi bireyi ilgilendiren sorumluluklar, özgürlükler ve ilkeler bütünü, insanlık tarihinin bir türlü hayata geçiremediği ve üzerinde halen tartıştığı can alıcı konulardır. İnsan zihnini hala meşgul etmekte olan ve varlığı ancak pratik yaşamda geçerli olacak olan “haklar” ilkesi, bir demokrasi sorunu olduğu kadar bizzat bireyin kendi sorunu olduğu da bir gerçektir. Genel bir tanıma göre; toplumu oluşturan amme, ahali veya halk denilen kalabalıklar; sosyal, ekonomik ve politik düzenleme de bir idarede veya demokrasi içinde bir arada ve bir hukuk düzeni içinde kendini güvende hissederek yaşarlar bu tanım “kamu” kavramı ile açıklanır. Daraltılmış bir tanımda öze inerek, kamu söylemiyle; ortak yaşam iradesine kavuşmuş ve birarada yaşama kültürünü idrak etmiş insan külesinden söz etmiş oluruz. Bireyin hukuksal çıkarına göre; yaşam hakkı,

mal-mülk edinme hakkı, öğrenim hakkı, kendini ifade etme hakkı, eleştirme hakkı, yurttaşlık hakkı vb. tüm haklar kamu kavramı üzerinden hayata aktarılır.

Kamusal alan veya kent meydanları komu oyunun sanat ve kültür ihtiyacını karşılamadan öte toplumsal muhalefetin sesini duyurduğu, ideolojilerin kendini büyüttüğü, düşüncelerin kaynaştığı, eğlencenin, mutluluğun veya coşkunun paylaşıldığı yerlerdir. Değerler katında kabul gören kültür, sanat ve biraradalık; toplumu kamusal düzenin birer üyesi olarak tekrar biçimler, kentin ortak belleğinin oluşmasına vesile olan ortak yaşanmışlık; sağduyu, vicdan, inanç, hoşgörü, tepki eylemi, beğeni kültürü, kabul görme, sahip çıkma, fedakarlık, uyum ve eşgüdüm, paylaşım, destek olma vb. gibi kavramları üretir, kamuoyu olarak tekrarlayacağımız ortak irade bu kavramlar üzerinden kendini ifade eder. Toplumların geri beslenmesi olarak da kabul edeceğimiz kamusal bellek, şimdiki düzenlediği gibi geleceğe hazırlığı da bu değerler üzerinden, tez, antitez, sentez düşünme pratiğinde ulaşır. Olguların varlık sorunu; tarihsellik içinden, hala geçerliliği kabul gören değerler ve kavramlar üzerinden; değişim ve dönüşüme tabi olan ifade etme gücüne, gösterge, sembol, işaret gibi tanımlı kodların imgelem fırsatına, ihtiyacı belirleyen öncelikler ve zamanın ruhuna bağlıdır.

Kamusallık kavramını ilki toplumsal, diğeri ise bireysel açıdan iki ayrı kategoride ele alabiliriz. Özgürlük, kahramanlık, bir arada yaşama iradesi, ülkü birliği, kederde ve tasada, sevinçte ve coşkuda aynı duyguyu hissetmek, birlikte hareket etme kültürü, üretimde ve tüketimde hakça bir paylaşımı becerebilen ortak değerler toplumsal olanı açıklar. Sanat ve sanatın anıtsallık kavramı, kamusal varlıklar olarak toplumun benliğinde ifade bulur. Yaşanmışlıklar zaman kavramıyla sınırlı değildir, kamusal bir ilkenin cisimleşmiş varlığında eser veya olgularda kendini tekrarlar, bu ifade biçimi farklı kültürlerde farklı biçimler olarak karşımıza çıkar. İkinci sınıflandırma ise; kültür ve sanat ortamında yaşam bulmuş ve bu değerler karşısında kendi olgunluğunu tamamlamış öznenin, dikey ve yatay bileşende elde ettiği toplumsal karakter bütünlüğü ya da sanat üslubunun bir tavır olarak karar alma özneliğidir. Değerli olanın kişinin ruhunda yarattığı estetik haz duygusu, bir kültür nişanesi olarak ancak bir sanat nesnesinde veya anıtta cisimleşen olgusal bir değerde hissedilir. Sanatçı toplumun bilinçaltında iz bırakan yaşanmışlıklara kendi sanat kimliğiyle yaklaşır, esin kaynağını özgün bir sanat diliyle ortaya çıkarmaya gayret gösterir, bu söylenenler nitelikli, sanat eseri katına çıkmış veya çıkacak olan çalışmalar için geçerlidir. Kimlik kazanan sanatın, bir ucu asıl sanatçının yaratıcı ediminde, diğeri ucu kamunun zihninde, algısında, vicdanında hepsinden önemlisi duyusal olarak tatmin olacak haklar katında itibar görür. Anıtsallık kavramını ortaya çıkaracak donanım ve kabiliyetten uzak sanatçı kişilikler veya çalışmalar konu dışında kalır ve aynı zamanda eleştiri konusudur.

Bir toplumun ortak değerlerini yansıtan eserler, “anıtsallık” kavramında cisimleşir ve kendi olgusal değeri üzerinden yaşamın içine karışır. Toplumsal ihtiyacı karşılayan sanat varlıkları, konuyu ifade etme biçimi olarak farklı karakter özellikleri gösterirler. Bir eserin nitelik açısından kuruluşunu belirleyen plastik bileşenler, sanat kavramı endişesiyle ele alınmalıdır bu da ancak bir sanat disiplini çatısı altında eğitilmiş, deneyim kazanmış, yaratıcı ve başarılı sanatçılarla kazanılır. Samsun halkının 1932’de Avusturyalı heykeltıraş Heinrich Krippel’e yaptırdığı Atatürk anıtı da bu tanıma uyan bir örnektir. Anıtın görsel kimliği bir milletin bağımsızlığı ve kurtuluşunu temsil eder. Bu söylem anıt heykelin nesne varlığından değil, bir

cismin ortaya çıkmasına neden olan tüm varlık bileşenlerin kendi içinde nihayete varan sosyal, ekonomik, politik başarısıyla alakalıdır. Eğer sahada kapitalist emperyal güce karşı verilen varlık yokluk mücadelesinde, kendini hak kavramında meşrulaştıran ve örgütleyen kuvvetin başarısızlığı söz konusu olsaydı bu anıtsallık kavramından söz edilmeyecekti. Söylemlerde vurgulanmak istenen asıl içerik; bu günden geriye tanımlanan tarihsel oluşumun cisimleşmiş halinin kendi zaman dilimiyle sınırlı olmadığı ve günümüze de ışık tutan bilincin kaynağını da belirlediği gerçeğidir. Michel Foucault'e göre; *söylemsel oluşum, on yıllar ya da asırlar için zamanı durduran ve onu donduran bir rol oynamaz; zamansal süreçlere özgü bir düzenliliği belirler; değişim ve süreç serisi ile başka olay, dönüşüm, değişim ve süreç serileri arasındaki ekleme ilkesini ortaya koyar.* (Foucault,2016,s.100) Anıt kimliğinde yoğunlaşan değer; toplumsal bellekte sürekli taze kalan yaşanmışlıklara ait keder ve sevincin hala devam etmesi ve bu derin duygulara tercüman olan eserlerin bir belge olarak saklanıp korunmasıdır. Toplumları bir arada tutan ortak yaşam kültürüdür ve içinden çıkardıkları kahramanlar ve onları yaşatan anıt değerlerdir. Eğer bir toplumun anıtsal eserleri yok edilmek isteniyor ve kamuoyundan kaçırılıyorsa o toplumun tarihi belleğinin yok edilmesi isteniyor veya kamusal haklar üzerinde bir tasarruf söz konusudur diye bakılması gerekir.

Resim5:Heinrich Krippel, Samsun Atatürk Anıtı,1932

Özgün yapıtların; kendini var eden koşullar çerçevesinde ortaya çıktıkları ve bu nedenle farklı bir değerlendirmeye tabi tutulmaları gerektiği, sanat eleştirisi metinlerinde çokça yazılıp çizilir. Estetik veya sanatsal nitelik sorunu modernizmle birlikte hızlı bir değişim ve dönüşüme maruz kaldığı, sanatın retinal bir doyumdan kavramsal bir bakış açısına evrildiği belirtilir. Bu zaman diliminde öne çıkan üslupların başında minimal sanat anlayışı gelir; sembol sanatı, soyut sanat ya da soyutlamadan bağımsızlığını koruyabilmiş ve hala varlığını canlı bir şekilde sürdüren bir sanat disiplindir. Çalışmaların kuruluşunda görülen plastik etki biçimi; doğaya bağlı kalmadan ve herhangi bir nesneyi çağrıştırmadan kesintisiz blok yüzeylerin hakim olduğu geometrik bir kesinliği ortaya çıkarır. Bu çalışmaların en önemlisi Anish Kapoor'ın "Cloud Gate" bulut kapısı, örnek olarak verilebilir. Sanatçının eseri bir bakıma modern bir taktır, kamuoyuna göre bir fasulye tohumudur. Eserin teknik çözümlemesi, malzemenin niteliği, büyük ölçekli kütleyle kazandığı soyut kimlik değeri bize minimal bir etki sunar. Bu tür çalışmalar anıtsallık

kavramında cisimleşir, kamuoyunun onayını almasıyla bulunduğu mekanın tapusunu alır ve böylelikle “kamusal eser” statüsü hakkı kazanır. Resim6

Resim6: AnisKapoor, CloudGate, 2006

Kamusal alan aynı zamanda bir sergileme ve etkinlik alanıdır, sadece anıtsal olana değil ulusal ya da uluslararası veya bireysel sanatçıların çalışmalarına planlanan sürede kısa sergileme olanağı sağlar, teknik, malzeme ve anlayış farklılığı ve sınırlama olmadan, sanatçının kendini özgürce ifade edebildiği alanlar olarak kabul edilir. Kamusal alanlar bu yönüyle Grafiti gibi davetsiz sanat çalışmalarına da kendini ifade etme şansı tanır; açık hava meydanları ya da kapalı kamusal alanlar birer resim tuvaline döner. Daha çok sokak sanatı olarak adlandırılan ve kıymet derecesi entelektüel sanat çevresinden ziyade toplum katında merak uyandıran başka bir sergileme metodudur ve kamusal sanat etkinliğinde bir diğer kategori olarak karşımıza çıkar. Resim7

Resim7:Banksy'nın bir grafiti çalışması

Grafiti, kamusal alana müdahale ederek, bir etkinlikten ziyade bir başkaldırıyı simgeler. Aykırı ve sıra dışı davranış gösteren grafiti sanatçısı, mesajını kamusal alanda gerçekleştirdiği çizim ve tasarlarda sanat dili tekniğini kullanarak farkındalık yaratır. Daha çok görsel iletişim

araçları üzerinden sembol dilini kullanarak boyamalarını tamamlar. Grafiti için kentin bakımsız sokakları, kenar mahalleler, tren garları, yıkıntı, ıssız binalar, doğal sergileme alanlarıdır. Gizemli grafiti sanatçısı kimine göre Robert Del Naja'dan başkası değildir. Sanatçının çalışmalarını bir meta ürünü gibi alınıp satılmasına karşı tavır gösterdiği rivayet edilse de bazı çalışmaları yine de müze envanterine girmekten kurtulamamıştır. İktidarın göz ardı ettiği kamusal mekanların özellikle seçilmiş olmaları, sınıfsal ideolojik bir mesajı ortaya koymaktan öte anarşist bir başkaldırmanın ürünü söz konusudur. Ancak bu çalışmaların toplum kesiminde takdir bulması, kamu statü değeri, henüz netlik kazanmamıştır sanat rejimi açısından da durum muğlaklığını korumaktadır.

4- SONUÇ

İster zorunlu biraradalık olsun, ister toplumların kendi iradeleriyle kurdukları idare olsun, yaşamın devamı kamusal düzen rejimi içinde gerçekleşir. Teknik olarak yasa çerçevesinde güvence altına alınan insana dair toplumsal haklar kazanımı, ancak pratik hayatta “kamusallık” kavramıyla işlerlik kazanacağı bilincine bağlıdır, yaşamın esas gayesinin de bu gerçeklik doğrultusunda ilerleyeceği idealidir. Bireyin kamusal hak olarak elde ettiği özgürlükler manzumesinin nerde başladığı ve nerde bittiği değil, “kamu” kavramıyla bütünlük arz eden sorunsalın hayata geçirilip geçirilmediği noktasında düğümленir. Kamusal statünün yasada ifade bulan yazılı sözleşmesine rağmen hayata aktarılamayan akitlerin, birey açısından pek bir değeri ve öneminin olmadığı söylenebilir. Sözleşmeler ancak pratik hayatla bütünleştiğinde kamusal düzen yürürlükte sayılır, sanatın kendini gerçek anlamda var etmesi bu özgürlük ortamına bağlıdır. Aksi takdirde sanat rejimi; karar vericinin işaretine göre yönetilen ve onun isteği doğrultusunda uygulamaları üreten bir konuma sürüklenir. Bu gözlem ve saptamalar çerçevesinde ülkemizde uygulanan kamusal sanat çalışmalarına baktığımızda, bir birini takip eden birçok ihmalin ve yetersizliğin uygulamaya sokulduğuna tanık oluruz. Yönetici konumunda olup ve aynı zamanda karar vericinin siparişine göre şekil alan uygulamaların pek çoğu; kiç, yoz veya sanat değeri olmayan görsel kirliliğe sebep teşkil eden uygulamalar olduğu görülür. Bu uygulamaların bir ucunda sanatçı veya sanatçı kisvesi altında iş tutan kişilerin sorumluluğunu da unutmamak gerekir. Uygulamalarda aranması gereken nitelik ve değer sorununun sadece bir kamusallık ilke sorunu olmadığı, sanatın arkeolojik değer ya da kamusal bellek biriktirme açısından bir sanat ve kültür sorunu olduğunun idrak edilmesidir. Öte yandan kamusal alanda her ne şekilde, hangi sanat yapılırsa yapılsın bütün çalışmalar o toplumun kültürünü sanat açısından geldiği noktayı gösterir. Sanat rejiminin kendi var oluş yasalarına göre ilerleyen bir etkinlik olduğu, sanat yarışının demokratik ilkeler doğrultusunda yapılması gerektiği ve ancak bu sayede ortaya çıkan anıt, heykel veya eserlerin kamusal nitelik taşıyacağı bilinciyle hareket etmeye ihtiyaç vardır. Ancak bu adımın atılması da sanat kültürü bilinciyle hareket etmeyi zorunlu kılar, asıl yapılması gereken de bu ilkelerin hayata geçirilmesidir.

KAYNAKÇA

1-Bumin, Tülin (2020) Hegel, Bilinç Problemi Köle-Efendi Diyalektiği Praksis Felsefesi, 8.Baskı, YKB Yayınları, İstanbul, sayfa 39

2--Ergün,Derviş (2020) Modernizm Problemi,İnternational e-ISSN:2587-1587 SOCIAL SCIENCES STUDIES JOURNALsayı 62, DoiNumber <http://dx.doi.org/10.26449/sss.2301>sayfa, 2087

3- Foucault, Michel (2016) Bilginin Arkeolojisi, 3. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, sayfa 100

4- Montesqoieu(2021) Kanunların Ruhu Üzerüne, VI. Baskı, İş Bankası Yayınları, İstanbul, sayfa 214, 215

5-Rousseau, Jean-Jacques(2014)Toplumsal Sözleşme, 1. Baskı,İletişim Yayınları, İstanbul, sayfa 41

Resim1: Akurgal, Ekrem (2014) Anadolu Kültür Tarihi, 1.Baskı,Phoenix, Ankara, sayfa.34

Resim2: Bazin, Germain(2015) Sanat Tarihi, 1.Baskı,Kabalcı Yayıncılık,İstanbul, sayfa 90,

Resim3: Bazin, Germain2015) Sanat tarihi 1.Baskı Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, sayfa 86,

Resim4: www.Jmhdezhdez.com

Resim5: Krippel, Heinrich (1932)Samsun Atatürk Anıtı, google.com

Resim6: Kapoor, Anis (2006)Cloud Gate, google.com

Resim7: Banksy, grafiti sanatçısı, google.com